

UNITÁRIUS KÖZLÖNY.

A VALLÁSOS ÉS ERKÖLCSÖS ÉLET ÉBRESZTÉSÉRE

KIADJA A DÁVID FERENCZ EGYLET.

SZERKESZTIK: Dr. BRASSAI SÁMUEL és BOROS GYÖRGY.

Előfizetési ára egész évre 2 korona 40 fillér (1 frt 20 kr.) Egyes szám ára : 24 fillér (12 kr.) A Dávid Ferencz Egylet rendes tagjai 5 évi kötelezettséggel egy évre csak 2 koronát fizetnek. Minden pénz Iszlai Márton egyll. pénztárnokhoz küldendő Kolozsvárra (unitárius leányiskola).

Egyházi gyűléskor.

Dallam : Dicsőült helyeken.

Öröm- s hála'adásban
Imádunk, oh örök Isten,
Dicsérő hangokban
Zengedezzen mostan minden.
A földön és a tengereken,
Ott fenn a csillagos egeken
Egyedül vagy teremtő Isten!

Megtartád éltünket
És e szent gyülekezetet.
Tápláltad lelkünket,
És bölcsességed vezetett
Az időnek nagy próbáiban
Minden háboruságainkban
Szent háznak viadalaiban.

Egybegyűjtél minket
Mostan is, dicső védelmünk!
Áld meg gyűlésünket,
Égi igaz fejedelmünk!
Vallást teszünk im nagy nevedről,
A mi kegyes idvezítőnkről,
És hitbeli egységünkről.

Oh, tarts meg békében
Mi édes szentegyházunkban,
Igéd szerelmében
Es hív magasztalásodban.
E hazának adj csendességet,
Népe között szent egyességet,
Jó királyunknak bölcsességet!

Rendelj tanítókat,
Kik oktassák hű népedet;
Bölcs előljárókat,
Kik féljék szent törvényidet.
Hogy a te szent templomaidban
Énekeljen néped vigtségben,
És imádjon szent buzgóságban.

Alkalmazta: Iszlai Márton.

Emlékezzünk!

Egy néhány nap még és *november 15-ike* lesz! Nagy, nevezetes és szomoru nap ez minden unitárius előtt. Sok, sok idővel ezelőtt! . . . A képzelet sebes szárnyu sas, s elfárad mégis, mire oda ér: 1579-ben, ezen a napon aludt ki Déva várának legfényesebb mécsvilága: *Dávid Ferencz*. Emlékezzünk!

Szomoru az emlékezet, akár ha Gyulafehérvárra gondolunk, a hol Erdély fejedelme és főrendei előtt roskadtan ül az az egykor erős férfi, a kit Erdély fővárosa, Kolozsvár, vállain diadallal vitt be főtemplomába. Szomoru az emlékezet, ha látjuk, hogy Blandrata doktor, az egykori hű barát, a főpap legjobb hive, szivét fordítja el tőle.

Szomoru az emlékezet, ha arra a siralmas, hosszú útra gondolunk, a melyen a beteg férfi beteg tagjai a dévai várba hurcoltattak. Sok, nagyon sok okunk van szomoruan emlékezni vissza arra az időre, a mely az elítélés napjától (junius 4-től) a halál napjáig (november 15.) lefolyt.

De lelkesítő az emlékezet, ha látjuk, hogy az erős lelken a halál kapui sem vehettek diadalmat, mert a mikor ott, a más hitet valló fejedelem és tanácsosai a megingatott unitáriusok előtt kérdezik, hogy a miket irt és tanított magáénak vallja-e, ő legkisebb habozás nélkül jelezte az igent.

Lelkesítő az emlékezet, ha halljuk, hogy sokan, nagyon sokan voltak azok is, a kik rendithetlenül maradtak a mester mellett, s megbotránkoztak a hűtlen kislelkűek felett.

Még lelkesítőbb az emlékezet, ha meggondoljuk, hogy 1579 óta, bár sok vér és sok élet árán, de végül mégis oda jutott az emberiség, hogy számottevő nagy része nem a bírák, hanem az elítélt igazsága mellett áll.

Azt az igazságot sem a betegség, sem a börtön, sem a halál nem érintette. Az hallhatatlan volt, az él és diadalmaskodik időn, enyészeten.

Egy néhány nap még és november 15-ike lesz. Emlékezzünk!

Ha a reformationak egy Munkácsija támadna, a genfi máglya után csakhamar ilyen tartalmu képet festene: *Dávid Ferencz* a fejedelmi ítélőszék előtt.

Támad-e ilyen hős, ki merné megjósolni!? De mielőtt a vázsonra kerülne a kép, a szívben kell hogy meglegyen. Ezt tudjuk, ezt érezzük, mert ez abban a végrendeletben foglaltatik, a mely Déva vára komor falaira vésetett rá.

Ebben ez évben november 15-e szerdára esik. Nekünk azt sugja lelkiismeretünk, hogy az ezt megelőző vasárnap az ő emlékének szentelendő.

Ezen a napon minden unitárius pap imájába öleli, s beszédjében megfejtji, hogy ki volt az, a ki egy nagy eszméért élt és azért halt meg 1579-ben, november 15-én.

Ezzel nem lesz vége! Nemcsak az ifjak, hanem még a felnőttek között is sokan vannak, a kik nem ismerik¹első püspökjüket, Dávid Ferenczet!

Lelkészek, tanítók és szülők! Közelegnek a csendes, hosszú téli esték. *Rendezzünk Dávid-Ferencz-estéket* s azokon ismertessük meg hiveinkkel a Dávid Ferencz életét, mondjuk el nekik azt a határtalan nagy munkát, a melyet elvégzett, hogy egy vallást megteremtsen; ismertessük meg gondolatait, rajzoljuk szemük elébe azt a nagy hitet, a mely sziklákat mozdított ki helyökről.

Mi tervet nem is adunk, hiszen az ő élete önként megmagyarázza önmagát.

Emlékezzünk és cselekedjünk!

Boros György.

Berde Mózsá.

Hogyan, igaz volna a hír . . . ?
Nem álom-e? félve kérdem.
Hát lehet-e, hogy minket is
Ily szerencse, nagy jó érjen?
Ember hullott a sirmélybe,
S mégis mintha eget kérne:
Felragyog s ég csillagfényben.

Nem is csillag . . . Napvilág *az!*
Tele fénynyel tört le hozzánk.
Álmélkodván — elfog, meghat,
Valami szent magasztosság.
Bár az éjt már nem rettegjük,
Még csak a *hajnalt* hirdettük . . .
S lőn egyszerre világosság!

Oh én drága, hú kis népem!
Erős kőszál hited mellett:
Ezt a nagy jót, hűségednek
Jutalmát, megérdemelted.
Isten, kegygyel tekint rád,
Midőn a nagy emberbarát
Fejedelmi javát vetted!

A babiloni vizeknél
Ülvén, gyakran jajt hallattunk;
Kiáltottunk a pusztába,
S elhalt hangunk . . . riadalmunk.
Elnyelte a zord kietlen.
De élt a hit a szivekben,
Csodát tevő, velünk, rajtunk!

Lobogott a *Csipkebokor*:
Nagy s hú lelkek tüze, lángja;
Világító, vigasztaló
Fényt derítve éjszakánkra,
Élt a remény szeretettel,
Ébrentartó Mózesekkel,
Tűzszlopként előljárva.

Jöttek . . . jöttél mindannyi közt
A leghivebb, legigazabb.
Ama *szikla* voltál, melyből
Áldásos bő forrás fakadt.
A kéz kihült . . . De él a *Tett!*
Dicsfénnyel övezve neved,
Halhatlanná téve magad!

Tekintsetek az oltárra!
Boruljatok le előtte;
Egy szép, hosszú élet kincse,
Gond s munkával hordva össze,
Ragyog azon . . . *hagyva* rátok . . .
Példát adván: «Folytassátok,
Tovább . . . többen . . . több és többre!»

S szálljon a hír . . . zengjen a dal,
Úgy mint *egykor*, újra, *róla*,
Erdővidék hú fiáról:

«Fehér rózsza . . . piros rózsza . . .»
— A hol pihensz, siri álmod,
Emlékeddel legyen áldott:
Mindörökké — *Berde Mózsa!* *

Murányi Sándor.

Manchester New College.

Harmincz esztendőn keresztül ez a név volt a magyar unitárius papnövendékek eszménye. Titokban mindenik arra óhajtozott, hogy ebbe juthasson fel. A ki megnyerte, a szorgalom és jó igyekezet legfőbb jutalmának tekintette és méltán, mert a mellett, hogy egy kitünő szakintézet kötelékébe lépett, a világ legnagyobb városának, Londonnak lett polgára két vagy három évre.

A College életében, 1889-ben nagy fordulat állott be. Londonból áthelyezték a tudomány-egyetemek városába, Oxfordba. Ott a tanuló tanulmányozhatta a világ életét, itt tanulmányozhatja az egyetemi életet.

London ránk, unitáriusokra nézve nagyon vonzó volt s hihetőleg mindig vonzóbbnak marad, mint Oxford, mivel ott nagyon élénk az unitárius egyházi élet, míg itt alig van valami. Londonban 20—30 unitárius templom, ugyanannyi jeles tanultságú pap, mindenik templom mellett több unitárius család várta és fogadta tárt karral és kész szívvvel a magyar unitárius tanulót. Legkedvesebb emlékeink közé sorozzuk azokat a gyöngéd, előzékeny és szivélyes alkalmakat, a melyeket az angol unitárius családok nyujtottak nekünk, hogy megismerkedhessünk az angolok családi életével, a mely a kellő közélből szemlélve, valóban nemcsak példányszerű, hanem egyszersmind szép is, vonzó is.

Nemcsak ránk, hanem még hazánkra is némi előny van abban, hogy az ott szőtt barátság fonalai átnyulnak ide s egy-két angol családdal állandóan fentartjuk az összeköttetést, a barátságot.

Miután a College Oxfordba tétetett át, megváltozott a neve s meg a helyzete is. Itt Manchester College a neve és saját otthonában lakik. Egy kényelmes, szép, monumentalis épületet emeltek számára s mellé imaházat és diszes könyvtárt. A könyvtár-épület

* Háromszék öregei tán még emlékeznek a követválasztási dala :

Fehér rózsza . . . piros rózsza —
A követünk Berde Mózsa.

egyetlen ember ajándéka. Az egész College került mintegy 600,000 forintba.

Az unitáriusok s általában a szabadelvű theologia hivei ennél nagyobb vívmányt aligha mutathatnak fel száz éves multjokból. Büszkék lehetnek az épületre, mint az egyéni kezdeményezés, az egyéni áldozatkészség és buzgóság remekére.

A Manchester College Oxfordban már elfoglalta helyét a sok kitünő egyetem között, mint szak-facultas. Tanárai közül: az igazgató dr. Drummond Jakab, mint exegeta, Carpenter Estlin Jakab, mint hebraista és theologus, Upton B. U. mint philosophus már Londonban nagy hírnévnek örvendő tudósok voltak, s itt is többen hallgatják őket más egyetemek növendékei is.

A legőszintébb rokonszenvvel üdvözljük a megifjodott „Alma mater“-t s kívánjuk, hogy jövője legyen folytatása dicsőségteljes multjának.

B. Gy.

Berde Mózsza végrendelete.

Korom int: hogy rendezzem házamat, ügyeim, testemnek és lelkemnek ép és egészséges állapotjában.

Halálom esetére mai napig tett szóbeli vagy írásban tett minden végrendeleteimet, intézkedéseimet ezennel megsemmisitem.

Törvényes egyenes örököseim nem lévén, kiknek köteles részzel tartoznám, lelkemben azon kérdés merült fel: kinek javára és érdekében rendelkezem, véres verejtékkel szerzett vagyonomat kinek hagyományozzam? és lelkem esmerete felelete ime: szenteljem a közjóra, de tekintettel rokonaimra is.

Ime az irány, melyet lelkem esmerete megjelölt:

Tehát valamelyik testületnek, melynek élete biztos, a közjóra fennállása hasznos, vagyonkezelése megbízható, és hasonló intézetek között leginkább van szüksége segélyre, hagyományozom ezen végrendeletemben minden ingó és ingatlan vagyonomat jogaimmal együtt.

Ilyen testület a Magyar Unitárius vallás-közönség (Status Unitarius), melynek nyomasztó szükségei segélyért kiáltanak, midőn más és a többi egyházfelekezetek, részint királyi, részint gazdag magánadományozások által és az unitáriusoktól jogtalanul és erőszakkal elvett alapítványokkal, oskolákkal oly gazdagok, hogy segélyre éppen nem szorulnak.

A méltányosság, az osztó igazság és lelkiismeretem parancsát követem tehát, midőn ezennel végrendelem a magyar unitárius vallás-közönséget egyetemes, általános örökösömnek (Universalis Haeres) minden ingó és ingatlan javaimban és jogaimban kivétel nélkül, de az alább látható és általa szorosan megtartandó feltételek és szabályok megtartása mellett:

1. §. Halálom után leltározza azonnal minden javaimat, rendezi, gyümölcsöztetését útnak indítja és örökre külön számadás mellett nevemen kezeli.

2. §. Az évenként befolyandó jóság- és kamat-jövedelmekből három év alatt pontosan kifizetendi a következő hagyományaimat a nevezett hagyományosoknak:

a) Berde István, Andor, Gábor és Juliska testvéreknek, az én keresztgyermekeimnek egyenlő arányban osztandólag, két ezer forint.

b) a laborfalvi unitária Ecclesiának tornya, temploma javítására egy ezer forintot.

c) a kolozsvári unitária Ecclesiának négy ezer forintot.

d) a kolozsvári Valéria árvaháznak kétszáz forintot.

e) Kolozsvárott állítandó vakok intézete alapjára, a város kezére adandó öt ezer forint.

f) Márkos Ferencznek egy ezer forintot o. é.

g) Toroczkói unitária Ecclesiának, illetőleg iskolájának a székely fiuk taneszközei megszerzésére háromszáz frtot.

h) Korpádi, buni gazdasági cselédeimnek családonként egy-egy darab csász. aranyat.

a) b) c) d) e) g) alatt nevezett hagyományok árvai szabályzat szerint kezelendők vagy ingatlanokban fektetendők;

a tőke el nem költhető;

a kamatok $\frac{1}{4}$ része tőkésítendő, $\frac{3}{4}$ -de elkölthető a nevezett czélra;

Berde Mózsza alapítványa név alatt kezelendők.

3. §. Az irt legatumok kifizetése és az irt feltételekhez képest elrendezése után:

a) a kereszturi Unitárium Gymnasium részére tőkepénzeimből külön kiszakít egyszázezer frtot o. é., melyből a nevezett oskola a kamatok $\frac{1}{5}$ -ét tőkenevelésre fordítja, $\frac{4}{5}$ -ből a tanárok fizetését fedezi, ha mi fennmarad: az oskola könyvtárát gyarapítja és egyéb szükségeit fedezi;

b) Kolozsvári unitárius főiskolánk részére egyszázezer forintot szintén kiszakaszt s ebből ötvenezer forintot ezen iskolánk teljes és czélszerű kiépítésére fordít, de óhajtanám, hogy az egykori, most a Collegiumhoz foglalt tanári lakás tartassék fenn bérháznak a jövedelem megnyerése végett, és az új építkezés történ-

jék az udvarban, vagy a telek hátulsó részében, a végén; 50000 forint $\frac{1}{5}$ -de kamatjaiból állittassék három tanári szék, $\frac{1}{5}$ tőkésítettessék hasonló czélra.

4. §. Fenttebb tett intézkedéseim teljesítése után fennmaradandó értékpapirjaim és tőkepénzeim kamatai $\frac{2}{5}$ -de tőkésítendő, $\frac{3}{5}$ -de elköltethető évenként az alább látható czelokra, és pedig:

a) Berde Áron kedves öcsémnek haláláig fizet évenként 500 frtot ötszáz forintot o. é.

b) Ötszáz forintos alapítványt teszek évenként, az oskolai év végével kifizetendő, kolozsvári főoskolánk azon rendes tanárának, a ki leczkeóráját teljesen, minden perc levonása nélkül kitölti, egy órát sem mulaszt el, órája alatt csak tantárgyával foglalkozik s jó sikerrel tanított; ezen alapítvány fel nem osztható; czélom evel az, hogy szorgalomra serkentsem a tanár urakat s jutalmaztassék a szorgalom és lelkiismeretes működés.

c) Szegényebb és új alakuló Ecclesiáinknak feloszt évenként 1000 frt egy ezer frtot o. é.

d) Ecclesiáink egyházi tanítói jutalmazására, kik tantárgyaik mellett a méhészetet és gyümölcshészetet is tanítják jó sikerrel, kioszt egy ezer frtot o. é. évenként.

A felül maradandó kamatokból rendelkezhetik, mely nevezetes összeget teszen évenként, de tekintettel ezen végrendeletem elveire és szellemére, oskoláink, egyházaink javítására, emelésére, minden luxuriosus építkezések kizárásával.

e) Évenként Kolozsvárt tartandó főtanácsi gyűléseink alkalmával adandó egy közebédre hagyok 300, háromszáz frtot o. é.

f) A 2. §. alatt megnevezett legatumok kifizetése után az 1. §. értelmében befolyandó jövedelmekből egy tőke alapítottassék, melynek évenkénti jövedelme a hagyatékomat kezelendő biztosok jutalmazására fordítandó.

5. §. Házi butoraimat, köntöseimet, fehér- és ágyneműimet, pecsétnyomóimat, fegyvereimet öröklí Berde Béla; Wertheim casámát és tölgyfa íróasztalomat a vallás-közönség, melyek a tanács-terembe helyezendők.

6. §. Kolozsvárt a Széchenyi-téren fekvő 20. h.-szám alatti telkemet a rajta fekvő építményekkel azon feltétel alatt hagyom a vallásközönségnek, hogy ennek jövedelméből kifizetvén minden adókat és költségeket, melyek a házzal kapcsolatban vannak, a fennmaradandó jövedelem $\frac{1}{5}$ -dét tőkésíti évenként, $\frac{2}{5}$ -öd részéből a telek kiépítésére tőkét gyűjt, $\frac{2}{5}$ -öd részét a Berde-családból származó és oskoláinkban tanuló ifjaknak ösztöndíjba kiosztja.

7. §. Kolozsmegyében Korpádon és határaitban fekvő ingatlan bitokaimat minden jogaimmal öröklí Berde Béla és az unitarius vallásközönség a következő szabályzattal:

Berde Béla kedves öcsém és *mindenkor* az ő törvényes fiu örökösei közül a legidősebb fiu birja, használja és élvezze jövedelmeit *felosztatlanul*, felosztani, megterhelni adósságokkal, vagy megcsonkítani, részben vagy egészben eladni szabad nem lésson, ellenkezőleg azt conseruálta, szépíti, javítja és kihalásuk után teljesen tehermentesen a rajta találtatandó építményekkel átszáll a vallásközönségre, melynek évenként fizetnek egy darab cs. aranyat jogai elismerése czimén.

8. §. Kis-Küküllőmegyében Nagy-Bunon és ennek határában fekvő birtokaimat minden jogaimmal, az ezeken találtató építményekkel, minden ingó javakkal, terményekkel örökl a vallásközönség és ennek jövedelmeiből ezennel kenyér-, illetőleg czipó-alapítványt teszek, és pedig:

Kolozsvárl főoskolánkban 100, száz, Tordai oskolánkban 50, ötven, Sz.-Kereszturi oskolánkban 50, ötven, összesen 200, kétszáz jó erkölcsü, igazán szegény, jó tanuló, a törvényeket tisztelő, unitárius tanuló részére úgy, hogy minden tanuló kapjon naponként három jó, egészséges tápláló kenyeret vagy czipót; ilyen czipót egy 16 kupás erdélyi vékából szokás sütni 60 darabot, egy óra kell tehát 1 1/2 véka, 10 óra, tehát egy oskolai évre 15 erdélyi 16 kupás véka búza; az összes évi szükséglet 3000 véka.

A laborfalvi Berde, Márkos és más tanulóknak is kikötöm az elsőbbségi jogosultságot a czipó-alapítványra, szülőföldöm iránti szeretetből.

9. §. Tőkepénzeim és ingatlan birtokaim gondos és hasznos kezelése iránt meg vagyok győződve, esmervén vallásközönségünk lelkiismeretes kezelési rendszerét és szokását, mégis, miután korrupció annyira terjed, nem tudom eléggé kérni az illetőket, hogy ezen czélokra tett, sok fáradsággal, áldozattal szerzett hagyományomat épségben őrizze meg, mire egyébiránt felelősséggel is köteles; felhivom egyszersmind az ország közoktatási miniszterét, illetőleg kormányát is, méltóztassék kegyes figyelmével kíséni ezen hagyaték kezelését és a végrendelet végrehajtására felügyelni, szükség esetében az illetékes hatóságot reá szoritani. Ezen avatkozás azt hiszem autonomiánknak nem árthat.

10. §. Czéлом volt, az ma is, hogy tőkepénzeimet, értékpapirjaimat ingatlanokba fektessem, de nem sikerült, erre hívom fel a vallásközönséget is, méltóztassék adandó alkalommal egy célszerű, jövedelmes fekvő birtokba befektetni, s *ez eselben csak*, Buni birtokom is eladható, hogy minden vagyonom egy testben legyen, Kolozsvári házam és Korpádi birtokom kivételével.

A tőkepénzek és papirok nagy óvatossággal kezeltessek.

Ha ingatlan birtok vásároltatnék, a tőkepénzek, papirok, sőt a Buni jószág árával is, a vásárlandó birtokon a befektetett értékek alapítványai rajta fekszenek, illetőleg hordozni fogja.

11. §. Azokat, kik ezen végrendeletemet bármily okból megátadnák perrel, vagy bármily okból máskép, ezennel kizárom minden vagyonomból.

12. §. Ezen végrendeletem pontos végrehajtására és tömegem további kezelésére felkérem, illetőleg megbízom az Augustinovich családítvány az idő szerinti kezelőbiztosságait, a kik főgondnokunk és püspökünk mellé az egyházi főtanács által elválasztandó három gyakorlati esmeretekkel bíró urak felügyelete és rendelkezése szerint és felügyelete mellett teljes felelősséggel járnak el, s eljárásukról leszámolnak az Egyházi fő-, illetőleg képviselő Tanácsnak.

13. §. Temetésem, mint életem volt, legyen egyszerű, koszorúk és czifraság nélkül reggeli órában, egész csendességben, nem kriptában, hanem hideg földben, síromat fedje egy nagy kökoporsó hazai anyagból, a lehetőleg legkeményebb, ha halálom Bunon lesz, a gyümölcsösömben, egy nagy egyedül álló nagy, szép tölgyfa alá, ha Kolozsvárt — a köztemetőben.

Aláírásom előtt megjegyzem, hogy jelen végrendeletem 3-ik oldalon alsó 10-ik sorában irt e) betű, valamint a 4. oldal felső 16. sorában ezen szó: áldozattal, általam helyesbítették.

Hogy ezen két ívre terjedő saját pecséttemmel lepecsételt, sajátkezüleg irt és sajátkezüleg általam aláirt végrendelet az én végakaratomat tartalmazza, az erre felkért és együttesen jelenlevő végrendeleti tanúk előtt aláírásommal igazolom.

Kelt Kolozsvárt, 1888. szeptember 10-ik napján.

Berde Mózsza s. k.

Alólírott Tamássy János és Szász Ádám, mint az általunk személyesen ismert kolozsvári lakos Berde Mózes úr által felkért és együtt jelenlevő végrendeleti tanúk, igaz hitünk szerint bizonyítjuk, hogy nevezett Berde Mózes úr, a mi együttes jelenlétünkben közös magyar anyanyelvünkön, ép észszel kijelentette, miként fennebbi két ívre terjedő és lepecsételt okiratot ő sajátkezüleg írta teljtartalmulag, és az, az ő végrendeletét tartalmazza, egyuttal igazoljuk, hogy végrendelező Berde Mózes úr fennebbi végrendeletét a mi együttes jelenlétünkben sajátkezüleg aláírta.

Miről a sajátkezünk aláírásával adjuk ezen bizonyítványunkat. Kolozsvárt, szeptember 10. 1888.

Tamássy János s. k.

Szász Ádám, s. k.

mint felkért végrendeleti tanúk.

Hitelesítés 1 frt.
Jkv. felv. 25 kr.
Bélyeg 1 frt.

1 frt.

Általam a mai napon 569.888. ügy szám alatt felvett jegyzőkönyv alapján bizonyítom, hogy az általam személyesen ismert Berde Mózes úr mint végrendelező, továbbá Tamássy János és Szász Ádám urak, mint végrendeleti tanúk, mindnyájan birtokosok, kolozsvári lakosok, ezen okmányon levő aláírásaikat előttem, általuk sajátkezüleg aláírtak elismerték.

Kolozsvárt, 1888. Ezernyolczszáznyolczvannyolcz évi szeptember 10. tizedik napján.

(P. H.) A kir. közjegyzői kamara 106 86. számú rendelvénye alapján Schilling Rudolf közjegyző helyett:

Dr Árkossy Gyula, s. k.

8925—893.

Ezen végrendelet a mai napon jelen szám alatt felvett jkönyv alapján kihirdettetett.

A királyi törvényszék. Kolozsvárt, 1893. sept. 28.

(P. H.)

Szász Béla, s. k.
kir. ítélőtábla bíró.

Oxfordi levél.

(Manchester College)

Oxford, 1893 október 20.

Ezelőtt mintegy öt évvel folyt a nagy harcz az angol unitáriusok között, hogy a Manchester New College-ot Londonban hagyják-e továbbra is, vagy átvigyék Oxfordba?! A harcz jelentékeny volt és sokáig tartott; alig mertük még hinni is, hogy az öreg Martineau tábora, mely a College-ot mindenképp Londonban akarta megtartani, legyőzetik. Pedig megtörtént, sőt létrejött azután a békesség is. Három éve mult már, hogy a College Oxfordban van. Ideiglenes hajlékban volt betelepítve s a régi nevét is megtartotta. Most azonban az angol buzgóság és áldozatkészség egy állandó, új hajlékot emelt, mely mintegy 55.000 font sterlingbe, mintegy 660.000 frtba került, s az új hajlékban már nem a „Manchester New College“, mely sok magyar tanulónak kedves emlékeit juttatja eszébe, hanem a „Manchester College“ nevet viseli.

Az új épületet okt. 18. és 19. napjain nyitották meg sok czeremonia és ünnepély között. Jól eset mindenkinek ott látni a humanus érzelmű és fenkölt gondolkozású Dr. Martineaut. Az oxfordi egyetemről nyert tiszteletbeli doctori czimét külsőleg mutató bibor

palástjával úgy tünt fel, mint egy érsek vagy bíbornok. A vidékről és Londonból mintegy 500 vendég lehetett jelen.

18-án d. u. 3 óraker a vendégek az új épülettől nem messze levő Music Room-ba gyülekeztek össze, a honnan mintegy processio vonult az egész gyülekezet az új épület elé. Itt a pénztárnok a kapu kulcsát átadta az elnöknek egy rövid beszéd kíséretében. A kapu megnyilt s a gyülekezet a könyvtár elé vonult, a melynek arany kulcsát a Committee elnökének átadta egy bizottsági tag. A mint a könyvtár ajtó megnyilt, mindenki igyekezett bejutni, de a tágas helyiség nem tudta a közönséget befogadni. Itt különböző beszédeket tartottak s az üdvözlő iratokat olvasták fel; majd hála istentiszteletre az egész közönség a College templomába vonult, a hol a titkár Dowson egy szép beszédben az új iskola építése történetéről emlékezett meg.

19-én d. e. 10 óraker urvacsora osztással összekötött istentisztelet volt. Az urvacsorai jegyek kiosztásában a magyarországi küldött is, mint pap, részt vett. Délután 3 óraker a tanév ünnepélyes megnyitása vonzott nagy közönséget az új épületben, a mikor az igazgató tartott egy eszmékben gazdag beszédet. Este soiree volt a könyvtári helyiségben, ekkor a különböző küldötteket és képviselőket fogadták. Első volt ezek között az amerikai Haward College képviselője, azután a magyarországi küldött s úgy a Hibert Trustee, Presbytenán Board, Manchesteri és Washingtoni küldöttség. Mindezeket egymásután az elnök fogadta, becézéikre azonban az intézet tanára Carpenter adott egy derék s meglehetősen kimerítő választ. Az estélynek mintegy 11 óraker lett vége.

Meg van nyitva az új épület, fel van szentelve a temploma, megkezdődtek az előadások, egygyel több iskola van Oxfordban; vajha ez is oly kedves emléküvé válnék magyar tanulóinkra nézve, mint a milyenné vált volt a londoni. Mi csak örömünket tudjuk kifejezni a felett, hogy a megnyitási ünnepen egy régebbi tanuló, jelenben árkosi lelkész által magunkat képviselthettük. Angol testvéreink öt nagy szivességgel fogadták mindenütt, sőt értesülésünk szerint az egyik tanár megígérte, hogy el fog jöni nemskára meglátogatni minket Magyarországon.

x. y.

András(i) Sándor.

1851—1893.

Folyó évi október hó 9-én az udvarhelyi temetőbe egy még korai halottat, András(i) Sándort helyeztük örök nyugalomra. Ki volt ő? pályatársai, ismerősei jól tudjuk, másokuak Kisfaludival feleljük: „Volt s ninesen is megmondva léte.“

S.-Köröspatakról szülői nagy remények és költségek árán tanították Sz.-Kereszturt és Kolozsvárt. Szép író, jó énekes és

organista lévén, egy ideig irástanító és a kolozsvári ekklesiának s. kántora volt. Titkára boldog emlékü Kriza püspökünknek s ez életének legboldogabb és legtöbbet emlegetett korszaka. Innen jött K.-Küküllőmegyébe K.-Sárosra iskolamesternék, azután hasonló minőségben Kilyénbe, mignem a vele történtek miatt sok keserőséggel és csalódással eltelt lelke a multtól ezen szavakkal s teljes resignatióval bucsuzott el: „Ez a világ nem az én világom.“

Polgári pályát, állást keresett s mint jegyző-segéd kivált, évek hosszú során főlebbvalóinak közmegeledésére híven munkálkodott. Vágya, nemes ambíciója, törhetlen büszkesége önálló működésre tüzelte. Pár éve a körjegyzői vizsgát Udvarhelyt szép sikerrel letette s rá nemsokára Dersben, mint helyettes jegyző, alkalmazást talált. A lemenő nap rövid visszasugárzása, a reménykedő szív újra lobbanása vala. A reá nézve kedvezőtlenül kiütött választás s ennek előzményei és következményei, melyek állandóan tulizgatottságban tartották, teljesen megtörték s elvonult, jobban mondva ezen cselekvési köréből kiesve, eltemette magát egy ügyvédi iroda egyhangu foglalkozásai közé. Ám azért irt, dolgozott az erők teljes elfogyásáig, csak az utolsó két nap sohajtott nyugalom után, melyet hamar meg is talált, midőn a kórház párnáin örökre búcsút mondott a neki szerencsét soha sem adó hálátlan világnak. Reménykedett és csalódott, küzdött és szenvedett s ma epitaphiuma lehet:

„Sok volt a kín, sok volt a gyötrellem,
A mely egy élten át dült szívemen.“

Hű neje Gyöngyösi Mária, kivel 14 évig boldog házasságban élt, mint szomorufüz ága hajlik arra a most elhantolt sirra, melybe ő mindenét temette. S vezesse sorsa, valamerre tetszik, felejthetetlen lesz előtte e keskeny, e szűk hely és oda küldi könnyeit, imáit s vele együtt az édes anya, — kinek még le sem tett gyászfétyola alól forró könnyek hullanak temetőkben a szeretettel ápoltt sirra a megsirathatlan leányért, amott immár a fiuért is, — testvér, rokonok, jó barátok, és a sirnál megállva, mindnyájan susogják: Aludj békén!

Ki annyit szenvedtél:

„Jobb neked már ott pihenni,
Oda lenn már nem fáj semmi.“

Ders, 1893 október hó.

Sándor Gergely.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI MOZGALMAK.

— Egyházi főtanácsunk okt 29-én kezdődött rendkívüli érdeklődés mellett. A jelen volt tanácsosok száma a százat meghaladta. Az egész gyűlés a Berde Mózsá alapítványlevele magasztos szellemének a hatása alatt volt nemcsak az első, hanem a következő napokon is. Határozatba ment, hogy Berde Mózsának ércszobor állíttatik, arczképe lefestetik az egyháztanácterme részére és Kolozs-

vár város tanácsa felkéretik, hogy a templom mellett bevonuló utcát a Berde Mózsza nevére nevezze el.

— **Dersi János emléke.** Az unitárius Egyház Képviselő Tanácsa egy olyan kegyeletes munkát végzett Dersi János Emlékéért, a mely a néhaihoz teljesen méltó, az E. K. Tanácsnak pedig kegyeletes kötelessége volt. Az E. K. Tanács egy díszes könyvből örökítette meg Dersi Jánosnak a székely-keresztúri és kolozsvári unitárius középiskolák nagy alapítójának az életét, alapítványaira vonatkozó intézkedéseit. Az emlékkönyvet Ferencz József püspök úr nyitja meg előszóval. A könyv három részből áll: Élete. D. J. életrajzát megírta Kelemen Albert esperes, jellemvonásokat közölnek Biás István, a néhai ügyvédje, Kelemen Albert és Filep Albert ny. tanfelügyelő. Emlékét megírta az E. K. Tanács jegyzőkönyveiből Boros György. Közölve vannak a temetésénél mondott beszédek Péterfi Dénestől és Kelemen Alberttől. Alapítványai czímű részben közölve van alapító levele és a pusztaszentmihályi birtok leírása képpel. A síremlék rovathban Benkő Mihály leírja az emlékkőnek május 23-án 1893-ban végbement leleplezési ünnepélyét az emlékkő képével. Ezt követőleg közölve van Boros György imája és Ferencz József püspök úr leleplezési beszéde s végül az emlékre helyezett koszorúk. A könyv díszet emeli a néhaiak két arcképe, melynek egyike ifjúkorából való az édes apjával együtt, a másik halála idejéből. Közölve van a vásárhelyi két házának a képe is. A könyvet Ferencz József püspök úr és Boros György közigazgatási jegyző szerkesztették az E. K. Tanács megbízásából.

— **A polgárdii unitárius leányegyházközösségnek f. évi okt. 8-án lélekelmelő ünnepélye** volt. E napon szentelték fel ugyanis szép imaházukat, Magyarország Dunán-tuli részén az első, nagy örömmel és lelkesültséggel. A felszentelésen fungáltak: Dersi Károly alkalmi imával, Csifó Salamon árkosi lelkész alkalmi beszéddel s Szász András helybeli lelkész urvacsorai szertartási beszéddel. A hallgatóság száma 3—400 közt volt, köztük többen más egyházhoz tartozók is. A szomszédos községekben lakó unitáriusok közül is — Vilonyáról, Iszka-Szent-Györgyről (19-en), Kis-Kovácsiból, Seregélyesről, Székes-Fehérvárról többen megjelentek. Több mint 200 lélek élt az Úrvacsorával. Az imaház valóban szép, egészen templomi jellegű, felszerelve padokkal, szószékkel, karzattal. Az 5000 frton vásárolt telken fekvő emeletes ház középső részét alakították át a hivek imaházá; a munkában minden lélek részt vett Császár János gondnok vezetése alatt. A felszerelésre a hivek mintegy 400 frtot adakoztak; az ünnepély alkalmából egy névtelen egy szép bársony, aranyrojtos urasztali takarót ajándékozott. Az istentisztelet után közebb, estve táncmulatság volt. Örömmel jegyezzük fel az imaház-szentelés tényét: örömmel üdvözzük polgárdii hitrokonainkat, kik életképességüknek, vallásos buzgalmuknak és áldozatkészségüknek ily szép s maradandó tanubizonyságát szolgáltatták. Isten áldása legyen életükön és működésükön!

— **A recsenyédi unitárius eklesia** történetében mindig emlékezetes nap lesz a jelen évi Szent-Mihály vasárnapja arról az ajándékozásról, melyet Alsó Béres András az eklesia javára tett. Nevezett eklesiai tag, ugyanis már régóta foglalkozik a kepmegváltás gondolatával, mely manapság minden eklesia főgondját képezi. Régóta tervezgeti magában, hogy abból, a mivel a Gondviselés az ő igyekezetét megáldotta, egy jelentékenyebb áldozattal járuljon az eklesia terheinek könnyítéséhez. Ezt az üdvös tervét Szt.-Mihály vasárnapján meg is valósította, egy másfél holdnál nagyobb területű szántóföldet ajándékozván az eklesiának oly czélból, hogy annak évi jövedelme takarékpénztárilag kamatoztatva, kepe-váltásági alapítókévé növekedjék. Ez az ajándék annyival becselebb az eklesiára nézve, mert az itt még egyetlen a maga nemében, de remélni lehet, hogy kevés idő alatt társakat fog szerezni maga mellé. Adja Isten! Az eklesia a kegyes ajándékozót még azon napon tartott gyűlésén egyhangulag megválasztotta tisztelelheli presbiternek Isten éltesse egészségben még sokáig a jó példaadót. G. J.

— **Az angol és magyar unitárius nők** Az „Unitárius Közlöny“ olva-

sóinak élénk emlékében van még az a két levél, a melyet mult számunkban közöltünk. Az ott nyilvánult meleg barátság fűződik tovább s úgy látjuk állandó folytatása lesz. Fangh Erzsí a második leány már megérkezett Londonba s hogy mily örömmel fogadták, mutatja a „Channing House“ igazgatónőjének Sharpe Emilia kisasszonynak a levele, melyet a fűt püspök urhoz írt. „Szabadságot vesznek magamnak — írja az igazgatónő — hogy értesítem, hogy a mi kedves ifju barátunk Fangh kisasszony, ma reggel szerencsésen és jó állapotban megérkezett Channing Houseba. Mindenkit azonnal meg nyert kedves, értelmes arczával, s ő is már mindenkit barátjának néz. Már egészen itthon érzi magát s alig várja, hogy a leczkék megkezdődjenek. Köszönöm mindazoknak, a kiket illet. hogy közreműködtek annak a szép válasznak az előállításában, a mely az angol nők levélére a magyar unitárius nőktől érkezett. Ez a levél már azért is nagyon kedves előttünk, mert sok olyan nevet fedeztünk fel közöttük, a melyekkel már régi idő óta ismeretségben vagyunk, miután férjeik minket itt Angliában meglátogattak volt . . . Most már ismét azon gondolkozunk, hogy Fangh kisasszonynak ki lesz az utódja. Mi őszintén kívánjuk, hogy ezek a látogatások a Channing House Schoolba legyenek javára és előmenetelére az önök derék unitárius egyházának.“ London, okt. 16. 1893.

— A Manchester College épületére, a College új épülete megnyitása alkalmából, kegyeletük csekély jeléül aláírtak: Benczédi Gergely 5 frtot, Kovács János 10 frtot, Derzsi Károly 50 frtot, Péterfi Dénes, Boros György és Varga Dénes 10—10 frtot, Gál Miklós és Csifó Salamon 5—5 frtot, összesen: 105 frtot, mely összeget Csifó Salamon személyesen adott át.

— „Mi az ujság?“ Ezzel a kérdéssel mostanság a gyermekek állanak élé, s sok okos embert megfognak vele, mivel kevesen tudják, hogy „az ujság papiros“. És igazok van, mert való igaz, hogy annak a sok betűnek, a mi papírra van festve, egy harmada olyan haszontalanság, hogy az olvasó-közönség megfigyelhethné, ha az ujságpapírnak egy harmada mindig üresen hagyatnék. Ezt mondja a „Christian Register“ s mi készséggel rászavazunk, nemcsak azért, mivel a tiszta papír csomagolásra sokkal czélszerűbb, mint a nyomtatott, hanem azért is, mert a megkímélt időt becsljük az ujság egy harmad árára.

— A dévai ev. ref. templom restauratiojára szánta magát az egyház s e végett „Esdő szózatot“ bocsátott ki. A templomot dévai unitárius hiveink is magokénak tekintik, a mennyiben használatra készséggel átengedettetett részökre is. Az unitárius főiskola tanári kara a felhívásra azonnal válaszolt, aláírván a következők egy-egy forintot: Hajós János isk. f. ü. gondnok, Boros György, Kovács János, Ulár Pál, Gál kelemen, Boros Sándor, Ptacsnik József és Dr. Nyiredi Géza. A begyűlt összeget h. igazgató Boros Sándor el is küldötte a dévai lelkészi hivatalnak

— Egyetemi ifjuságunk. Közelebről arról értesültünk, hogy budapesti lelkész Derzsi Károly úr a B u d a p e s t e n tanuló ifjakkól az ottani templomban énekkart óhajt szervezni. Nagyon hasznos és kedves dolog lenne, ha unitárius ifjaink az egy hónapban kétszer (első és harmadik vasárnap) tartani szokott istentiszteleten megjelenének. K o l o z s v á r t az egyetemen tanuló unitárius ifjak szorgalommal látogatják a templomot, kivált egy-egy csaknem rendszeren megjelenik. Ezen mi kiválóan örvendünk, mert ez ifjainkra úgy tekintünk, mint a jövő egyház világi vezetőire. Egyetemi ifjaink a helybeli theologiai akademiái ifjakkal baráti viszonyban élnek, a mi szintén helyes dolog, de szeretnők ha az egyetemi ifjak a „theologiai önképzőkör“-nek legalább azokon a gyűlésein megjelenének, a melyeken egyes „egyházi, theologiai, erkölcsi és gyakorlati“ kérdések felett vitatkozás tartatik. Azt hisszük ez az érintkezés jótékony lenne mindkét irányban.

— Halálozások M á t é I r m a Máté János körjegyző és Teslák Ágnes tanítónő egyetlen leánya, a szülők és rokonok pótolhatlan veszteségére szep. 25-én élete 14-ik évében meghalt. Részvétellel vagyunk a kesergő szülők iránt!

EGYLETI ÉLET ÉS MUNKÁSSÁG.

Felolvasásokat fog tartani a Dávid Ferencz Egylet a közelgő télen is Kolozsvárt. A felolvasások nagyon élénkeknek ígérkeznek. A rendezést Főtiszt. Ferencz József püspökné, egyf. alelnök és a választmány nőtagjai intézik. Eddig elé megvannak nyerve felolvasókul Dr. Brassai Sámuel, Dr. Szádeczky Lajos, Bartha Miklós, Péterfi Dénes, Dr. Eisler Mátyás, Boros György. Előre is felhívjuk a kolozsvári olvasóink becses figyelmét ezekre a felolvasásokra. A részletes értesítés a helybeli napilapokban fog közöltetni.

Egységben van az erő! Egyesüljünk érzelemben, szeretetben, törekvésben, munkásságban. Találkozunk a munka közös terén, az „Unitárius Közlöny“-ben. Először is legyünk mindnyájan olvasói az „Unitárius Közlöny“-nek, hiszen csupán 1 firt 20 krba kerül egy egész esztendőre. Minden hónapra 10 kr. esik, s ennek fejében olvashatunk vallásunkról, egyházunkról, teendőinkről, meggondolni való dolgainkról, arról, a mi szükséges az életre s a boldogságra. Mindenki szerezzen maga mellé legalább két tagot még!

Téli ujság. Az Unitárius Közlöny olvasóit, különösen a t. lelkész urakat értesítjük, hogy az Unitárius Közlöny jelen számán kezdve a téli hat hónapra is megrendelhető, és pedig a következő előnyös feltételekkel egy példány 60 krért, 10 példány 5 firtért, 20 példány 9 firtért, 50 példány 20 firtért, 100 példány 30 firtért. Ezt a nagy kedvezményt csak azzal a feltétellel nyújthatjuk, hogy a megrendelések egy névre történjenek. s a jelölt összeg előre beküldetik. Ezek alatt a feltételek alatt elfogadjuk a megrendelést november és december hónapokban hármikor s a már megjelent számokat mindjé utána küldjük. Reméljük és hisszük, hogy lelkészeink és tanítóink méltányolni fogják a Dávid Ferencz Egyletnek ezt az áldozatkész törekvését, igekezni fognak hiveinket buzdítani az Unitárius Közlöny körül csoportosulásra.

Közgyűlés. Lapunk zártakor folynak az unitárius közgyűlések Kolozsvárt. Október 28-án d. u. a Dávid Ferencz Egylet Dr. Brassai Sámuel elnöklété alatt feltűnő nagyszámu női és férfi egyleti tag jelenlétében tartotta meg. Az elnöki megnyitó rövid, de nemesen lelkesítő volt, miért Brassai Sámuelt lelkesen megéljenezték. A titkári es pénztárnoki jelentések felolvastattak. Tiszt. elnök Ferencz József 10—10 korona két jutalomdíját Ürmösi Kálmán szentgercei lelkész nyerte el. A felolvasást Ajtai János szép sikerrel oldotta meg. Egyh. főgondnok Daniel Gábor úr egy 20 koronás aranyat ajándékozott irodalmi pályadíjul. A mi szives köszönettel fogadtatott. A gyűlés kiváló sikerü volt.

Új pénztárnokunk Iszlai Márton a D. F. E.-nek több éven át buzgó pénztárnoka lemondván, a közgyűlés Gálfi Lőrincz tanár urat választotta meg. Mostantól kezdve minden pénzküldemény hozzá czimzendő Kolozsvárra.

Szerkesztői iratok. V. Gy. Brassó Elküldetett. — D. K. Budapest. Levél ment. A többi itt van elintézve. — B. G. If. Válasz ment. Csak türelem. — M. M. Ab. Levelet irtunk. — S. G. Derzs. Gv. B., N. D., K. T. Köszönet értettük. — Sz. L. Szd. L. Ö. Dzs. Csak tovább. A jövőre jó lenne az a fordítás.

TARTALOM: Egyházi gyűlések. (Költ.) Iszlai Márton. 161. lap. — Emlükezzünk! Boros György. 162. l. — Berde Mózsa (Költ.) Murányi Sándor. 163. l. — Manchester New College. B. Gy. 165 l. — Berde Mózsa végrendelete. 166. l. — Oxfordi levél. x. y. 171. l. — András(i) Sándor Sándor Gergely. 172. l. — Egyházi és iskolai mozgalmak. 173. l. — Egyleti élet és munkásság. 176. l. —